

PEJZAŽ KAO BITAN FIZIČKOGEOGRAFSKI ELEMENT U PROSTORNOM PLANIRANJU (Primjer Srma-Šibenik)

ANTE KALOGJERA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 911.37(497.5 Šibenik)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1995-10-17
Received

Cjelokupni izgled određenog prostora, tj. njegov pejzaž određen je temeljnim fizičkogeografskim elementima, posebno reljefom, vodama i biljnim pokrovom, te, ovisno o prisutnosti čovjeka, i intenzitetom njegova rada.

Pejzaž našeg primorja karakterizira prevaga bijelosivih vapnenaca, oskudica crvenih skeletnih tala, slab vegetacijski pokrov svijetlozelenog bora i tamnozeleno makije te sve nijanse plavetnila neba i mora izražene u neiscrpnim kombinacijama njihovih varijacija i kontrasta.

Naglim porastom interesa za primorje, njegovi neponovljivi pejzaži ozbiljno su ugroženi i praktički postupno nestaju. Težnja njihovu očuvanju, ali i aktivni pristup zaštiti, možda su najilustrativniji na primjeru prostornog plana lokaliteta Srma kod Šibenika.

Uvod

Cjelokupni izgled određenog prostora, tj. njegov pejzaž određen je temeljnim fizičkogeografskim elementima, osobito reljefom, vodama i biljnim pokrovom, te, ovisno o prisutnosti čovjeka, i intenzitetu njegova rada. Upravo zbog sve intenzivnijeg, a najčešće i potpuno nekontroliranog djelovanja čovjeka, posebno u našim društvenim prilikama, u prostoru je sve manje izvornih prirodnih pejzaža, koje se okružuje žicama rezervata i nacionalnih parkova, ali ni to ne pomaže da ih se zaštiti.

Zbog suvremenih zbivanja i odnosa u prostoru, opća je pojava apsolutna dominacija kultiviranog pejzaža vrlo često bez imalo funkcionalnosti, bez imalo sklada između čovjeka i prirode, bez osjećaja za bilo kakve duhovne potrebe stanovništva, praktički bez osnovnih fizičkih uvjeta za odvijanje suvremenog

načina života, koji možda više nego ikada do sada zahtijeva upravo sklad prostora i skladne odnose u njemu. Upavo zbog toga gradska naselja postala su čovjeku otuđena naselja, a u izvjesnom smislu i rezidencijalni bijeg u predgrađa (sela) to samo potvrđuje.

Pojedini elementi prirodnog pejzaža vrlo su osjetljivi na izmjenu izvorne namjene i potrebno je mnogo umješnosti, znanja i iskustva da bi ih se moglo suvremeno iskoristavati. Ovdje su mogućnosti zabluda i fatalnih grešaka najveće.

Određena utilitaristička shvaćanja, osobito ona lokalnih okvira, koja su nažalost i najpogubnija, nanose ogromne štete. Sasvim je normalno i razumljivo da prirodni pejzaž u naseljenim krajevima mora doživljavati određene promjene i postupno postajati kultivirani, međutim sama riječ kultivirani ukazuje u kojem smjeru te promjene moraju ići. Nemarom, neznanjem i autokratskim stavovima pojedinaca i društveno-političkih zajednica došlo je do opće pojave degradacije prostora i prirodnog pejzaža, koji se počinje štiti kada je fizički vidljivo da je došlo do fatalnih posljedica, a tada je već obično kasno. Kao da smo se već pomirili sa suženim horizontima, kao da nismo u stanju spoznati budućnost, odnosno kao da živimo od danas do sutra!

Pejzaž je onaj prvi i opći dojam o nekom kraju i prema tome bitan za njegovo rekognosciranje, namjenu, korištenje i eventualnu transformaciju. Potrebno ga je dobro poznavati da bi ga se moglo osuvremeniti i funkcionalno koristiti. Dakle, pejzaž mora ostaviti poruku budućim generacijama, ali i mora biti suvremeno valoriziran.

Do danas su Republika Hrvatska, te djelomično i Republika Slovenija već dobro turistički valorizirale svoje prostore, osobito obale, ali nažalost bez perspektive da obuzdaju bespravnu izgradnju i složene ali snažne kumulativne utjecaje različitih oblika turizma,¹ koji vode općoj degradaciji obale i njena izvornog i neponovljivog pejzaža, čak i u svjetskim razmjerima.

Obala je kao mjesto dodira dvaju prirodno kontrasnih elemenata već sama po sebi veličanstvena i atraktivna, misaona i duboka, a kompleksni i vremenski promjenjivi utjecaji čovjeka čine je neobično privlačnom i izazovnom, osobito danas, u doba prevlasti otuđenog urbanog življenja. Obala je oduvijek bila kontaktni prostor u širem smislu, prostor susretanja, poznanstava, širokih horizonata i raširenih vrata. Tu su se susretali različiti interesi, mnoštvo ljudi i ideja, te najrazličitiji utjecaji vrsta i rezultata ljudskoga rada. To je bilo najveće mjesto susreta najrazličitije ponude i potražnje od daleke pretpovijesti sve do naših dana.

Različitost prirodne osnove i mogućnosti koje je ona čovjeku pružila učinile su obalu prostorom ogromnih kontrasta, jer se često na malim udaljenostima susreću ogoljeli i sterilni krški kamenjari i pitome oaze krških polja i uvala. Pojedini njeni dijelovi su zbog toga oduvijek bili dobro naseljeni i gospodarski valorizirani, a velike cjeline su do naših dana sačuvale svoj prirodni pejzaž. Međutim suvremeni civilizacijski i tehničko-tehnološki utjecaji omogućili su valorizaciju i manje vrijednih prostora, čime je očuvanje prirodnih obalnih pejzaža ozbiljno ugroženo. Procesom intenzivne gospodarske, populacijske i

¹ D. ALFIER, 1976.

turističke litoralizacije,² koja je prisutna osobito u novijem vremenu, pojačava se opći pritisak na obalu. Moramo biti svjesni da okupljanje života i rada uz obalni pojas, pored ogromnih prednosti, dovodi i do pretjerane populacijske koncentracije, nazaustavljive urbanizacije, ekološkog debalansa i socijalnih kriza, te zbog toga iskorištavanju obale i zaštiti obalnih pejzaža danas treba prići s mnogo više pogleda na budućnost.³

Pejzaž i pejzažni elementi

Pejzaže našeg primorja karakterizira prevaga bijelosivih vapnenaca, oskudica crvenih skeletnih tala, slab vegetacijski pokrov svijetlozelenog bora i tamnozeleno makije, te sve nijanse plavetnila neba i mora izražene u neiscrpni kombinacijama njihovih beskrajnih varijacija i kontrasta. Planinski prostori imponiraju snagom dojma stvorenog u krškoj vrteli s koje se na sve strane pružaju fantastični vidici na svijet kamena i krša, na neiscrpnu inspiraciju susreta mora, obale i otoka, na škrtu i surovu ogoljelost u kojoj tek bodljikava smrika ili poneka koza ukazuje da život nije potpuno zamro.⁴

Kontrasti fliša i vapnenca pejzažno su interesantni ne samo zbog prisutnosti vode i izvora, već zbog bujnog i organiziranog života koji se ovdje javlja, okupljanja stanovništva i raznolikoga gospodarskog iskorištavanja prostora. Najizrazitiji kontrasti primorskih pejzaža su susreti kamenjara i polja. Skrivena u dubokim udubljenjima, polja se iznenadno javljaju i prolazniku dočaravaju utisak granične linije bujnog života i smrti. Zelenilo žitnih polja ovdje osvježava i hrabri.

Ipak je dodir kopna i mora pejzažno najinteresantniji, pogotovo ako se na tom obodu javljaju mnogobrojni nizovi najrazličitijih otoka i otočića preclivenih bojama mediteranske vedrine i obraslih vinovom lozom. Čak i zimi primorski pejzaž očarava, jer rani cvat bajama zabijeli kopno kao što bura zna zabijeliti more. Okupan u vječnom suncu i šaren poput duginih boja primorski pejzaž uvijek je atraktivan, privlačan i sedativan. Protkanost osebjune prirode rezultatima složenog i mukotupnog ljudskoga rada ogleda se u specifičnoj arhitekturi, savršenstvu linija i gabarita te očaravajućem duhu ambijenta. Ovaj pejzaž je uvijek izvoran i čudesan, on nadahnjuje snagom i duhom.

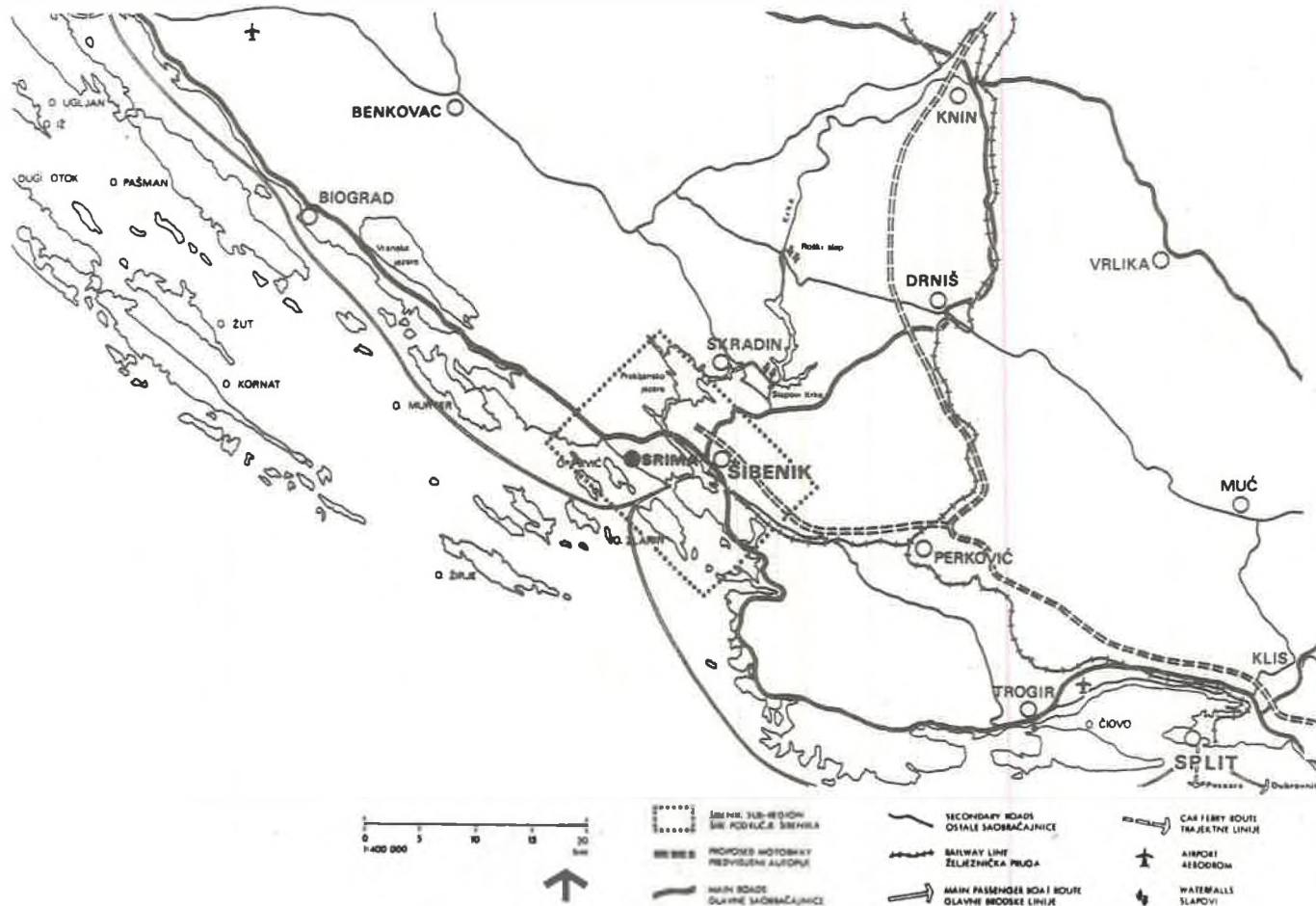
Svi elementi fizičke geografije, bio to reljef, vode, klima, tla ili biljni pokrov, bitni su elementi određenog pejzaža, a ako je u to utkan i ljudski rad, onda pejzaž u pravom smislu predstavlja geografsku sintezu. Slobodno se može reći da raznolikost ili tipovi pejzaža ovise o tome koliko je u njima uočljiva prisutnost određenih fizičkogeografskih elemenata. Upravo zbog raznolikosti prirodne osnove, u primorju se susreću mnogobrojni tipovi pejzaža, o kojima se je nažalost vodilo premalo računa u prostornom planiranju, gdje je bez sumnje izostao smisao planera za estetsku simbiozu prirode i ljudskoga rada.

Krš se ističe mnoštvom morfogenetskih oblika, koji u pejzažu vrlo često dominiraju, bilo da su to prostrana polja, zaravni, uvale ili vrtače, duboki kanjoni, hirovita vrela ili škrapari. Makro i mikro oblici toliko se isprepliću i vežu da često

² J. i N. ROGLIĆ, 1967.

³ A. KALOGJERA, 1982.

⁴ A. KALOGJERA, 1987.

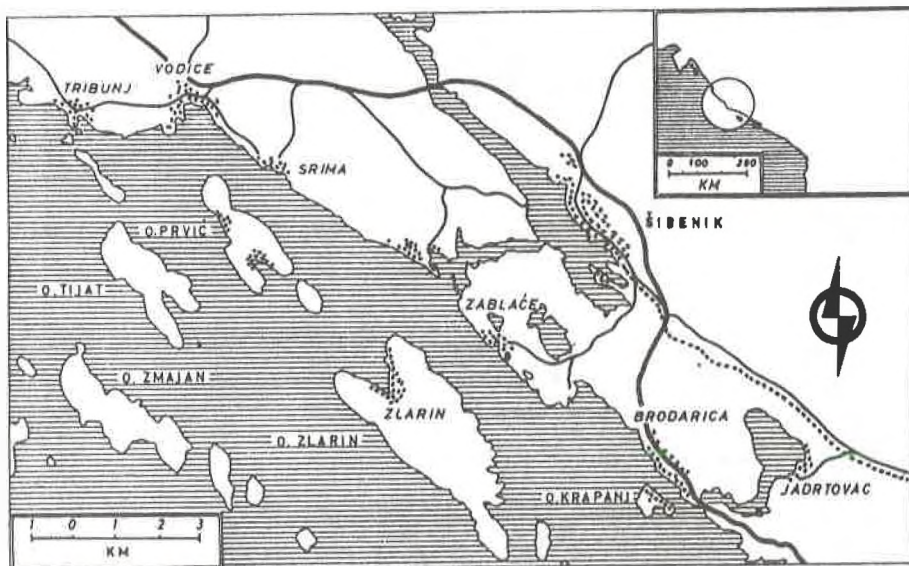

Sl. 1. Položaj lokaliteta Srima u graničnom prostoru sjeverne i srednje Dalmacije u neposrednoj blizini Šibenika (po Detailed Plan Šibenik-Srima, Shankland Cox).

Fig. 1. Position of Srima in the bordering area between Northern and central Dalmatia, in the immediate vicinity of Šibenik (after Detailed Plan Šibenik - Srima, Shankland Cox).

prostoru daju neviđen izgled. Zbog specifične pukotinske cirkulacije vode, podzemni svijet krša naročito je osebujan. Nastao je poseban pejzaž, u kome jame i špilje, obrasle bezbrojnim stalaktitima i stalagmitima i drugim špiljskim ukrasima, razigranim ponornicama, specifičnim biljnim i životinjskim svijetom te brojnim tragovima čovjekova života u dalekoj prošlosti, predstavljaju rijetke atraktivnosti ogromnog društvenog značenja i interesa.

Morfogenetskim pejzažima osobito je bogata obala i obalno podmorje. Različiti nagibi slojeva, tektonika i veća ili manja izloženost pučinskim valovima uvjetovali su formiranje najrazličitijih tipova obale, od onih strmih ili okomitih s veličanstvenim i zastrašujućim klifovima visokim i do 150 m, do niskih i pitomih, pretvorenih u duge šljunkovite, pjeskovite ili muljevite plaže, danas osobito interesantne.

Sl. 2. Lokalni smještaj Srime između Vodica i Jadrje na obalama Šibenskog kanala.

Fig. 2. Local position of Srma, between Vodice and Jadrija on the coastal belt of Šibenik Channel (Šibenik Channel).

Potopljeni krški reljef formira jednu od najrazvedenijih obala svijeta, a stotine otoka, otočića, grebena i hridi, te uvala, kanala, zaljeva, poluotoka i čudesnih rtova pejzažu su dali neviđene osobine.

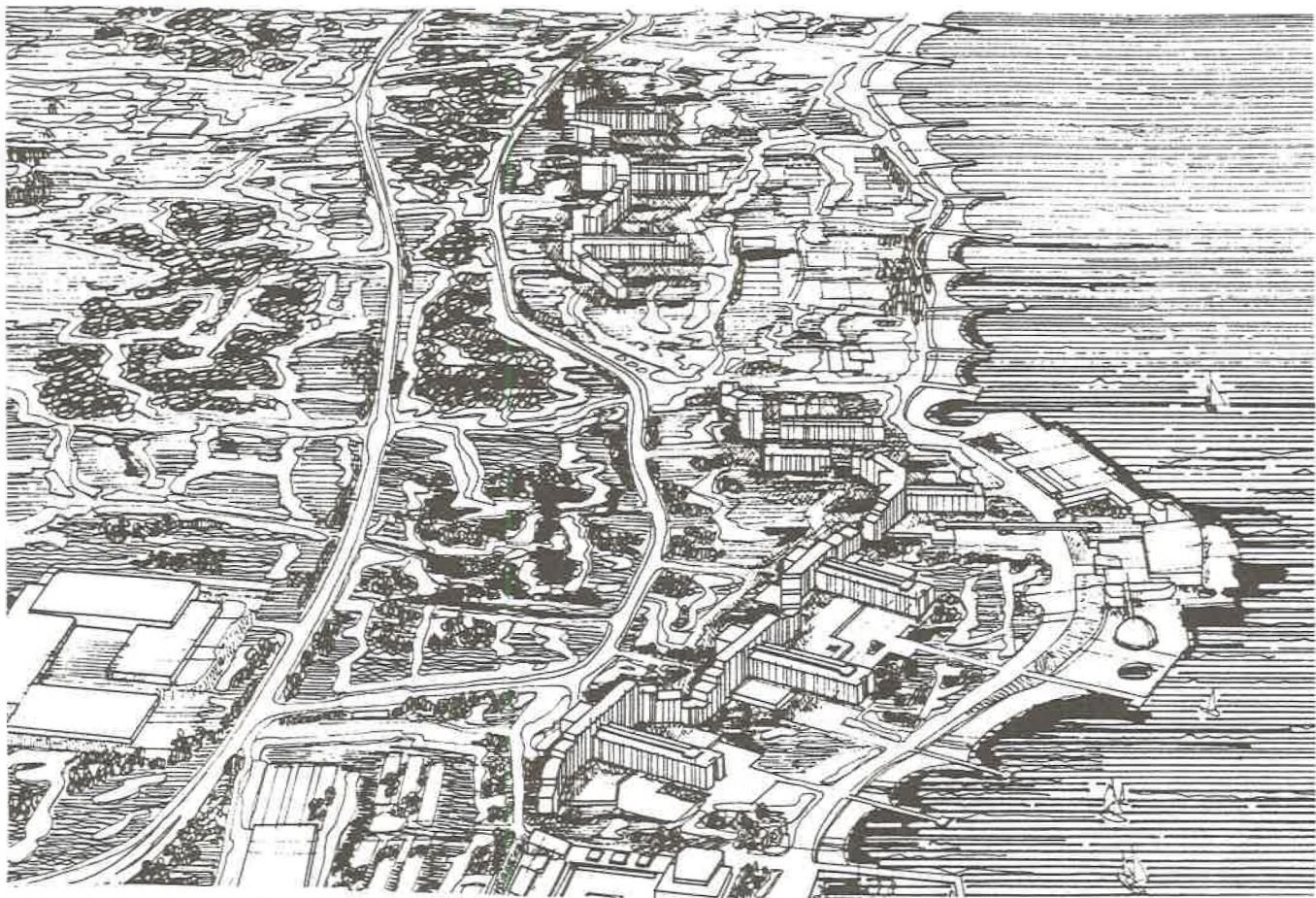
Podmorski svijet tišine s fenomenima Modre špilje, podvodnih pećina, jama, hridi i dubokih kanjona, čudesan je submarinski pejzaž u kome su igre boja, svjetla i sjene protkane fantastičnom simbiozom osebujnog biljnog i životinjskog svijeta.

Bogata klimatogena flora mediteranskog ugođaja bitan je pejzažni element. Uvijek zelena i rascvjetana, očvrsla u škrtom skeletnom tlu i kamenoj podlozi, samoživa i kao maslina neuništiva, rjeđe se javlja kao šuma a češće kao šumarak,

Sl. 3. Prostorna koncepcija projekta Srma s uočljivim elementima zaštićenog pejzaža u kompleksu hotela i kampa (po D P Šibenik-Srma).

Fig. 3. Spatial conception of Srma project with visible elements of protected landscape in the area of hotels and camp complex (after Detailed Plan Šibenik - Srma, Shankland Cox).

Sl. 4. Panoramski pogled na planirane grupe hotela i kamp jugoistočno od naselja Srma (po D P Šibenik-Srma).

Fig. 4. Panoramic view on planned groups of hotels and camp, south-east of settlement Srma (after Detailed Plan Šibenik - Srma, Shankland Cox).

degradirana makija ili krajnje degradirani garig. Oazni raspored vegetacije u kontrastu s krškim fenomenima očarava, a kontrasti i stapanje bijelosive, plave i zelene boje poseban su doživljaj.

Humanogeni ili kultivirani pejzaži vrhunska su simbioza utjecaja složenih fizičkogeografskih elemenata protkanih smišljenim rezultatima ljudskoga rada, koji prirodu nije sputavao ni uništavao, a čovjeku je omogućio opstanak. Duga prisutnost ljudskog roda na obalama Mediterana ostavila je bezbroj skladnih humanogenih pejzaža, bilo to agrarnih, ruralnih ili ruralnourbanih.

Egzistencijalna agrostočarska ekonomija razvijena u krškom okruženju i kraju vrlo siromašnom osnovnim životnim resursima, uvjetuje formiranje specifičnih ali raznolikih agrarnih pejzaža. Njihova osnovna obilježja su oazni raspored kamenom ograđenih ali usitnjenih i rasparceliziranih autarkičnih poljoprivrednih površina u kojima u pravilu loza zauzima najpovoljnije prostore. Ona je, ovisno o kvaliteti tla, ponegdje protkana maslinama, a ponegdje njima okružena. Nedostatak tla prisiljava čovjeka da gradi kamene terase, da bi tlo sačuvalo od spiranja, dajući time pejzažu maštovit izgled (Peleš - Primošten).

Mnogobrojni agrarni mikropejzaži primorja, s neobičnim ritmom šara bijelog kamena i crvene zemlje, gotovo su umjetnička ostvarenja neobične estetske vrijednosti i stalne inspiracije ("gromače"). U njima se ogleda vjekovna borba čovjeka za opstanak u surovom kršu i kamenu, ali i težnja da se prostor oplemeni i sačuva za pokoljenja, što nam danas očito nedostaje.

Ruralne pejzaže rijetko je susresti na samoj obali, jer su zbog specifičnih društveno-gospodarskih prilika i pravne nesigurnosti ruralna naselja smještena podalje od obale, dakle podalje od oka nepoželjnih došljaka. Ukoliko je ruralni pejzaž prisutan na samoj obali, onda je to uvijek njegova modifikacija uvjetovana povezanošću agrarnog i maritimnog iskorištavanja prostora. Ovim pejzažima dominira bijela kamena kuća s crvenim crijepom, specifičnog je arhitektonskog sklopa, neobično usklađena s ambijentom, nenametljiva i funkcionalna, kao da je izvorni dio prostora u kojem je nastala. Naselja su malena, ali uvijek smještena tamo gdje nema plodnoga tla i u prisoju.

Urbana tradicija naše obale seže u daleku prošlost antičke ali uvijek mediteranske grčke ili rimske kolonizacije, te urbani pejzaži odražavaju dogotrajne složene utjecaje gospodarskih, političkih i socijalnih prilika vremena u kojem su gradovi egzistirali, ali i čvrstu povezanost s ruralnim naseljima, bez kojih, kao izolirani i utvrđeni bastioni, ne bi opstali. Zbog toga je možda bolje govoriti o skladnoj kombinaciji ruralno-urbanih pejzaža, odnosno razlici pejzaža užeg grada i njegove neposredne okoline.

Mediteranski grad uvijek je zbijen. Zidine, bez kojih ne može opstati, otežavaju mu disanje, a gradska vrata kao pupčane niti vežu ga sa selom. Možda nigdje kao ovdje nije kamen izrađen u toliko varijanti i toliko sklopova, i možda nigdje nije toliko oplemenjen, a njegovo dostojanstvo i mir ulijevaju duboko povjerenje. Mnoge mediteranske gradove, izrasle i okićene u kamenu, s pravom nazivamo "kamenim ljepoticama" (Korčula). Njihov duhovni sklad dokaz je mediteranskog duha "socijabilnosti i autonomije".⁵

⁵ D. ALFIER, 1977.

Brzim razvitkom od polovice 19. stoljeća, osobito u poratnim godinama, čovjek je počeo vršiti ogromne zahvate u prostoru i iz korijena mijenjati zatečene pejzaže, nažalost bez osjećaja za mjeru i smisla za sklad. Suvremeni pejzaž je pejzaž bez duha, bez svog imidža, bez životnosti. To je skoro uvijek loša kombinacija suvremenosti i prošlosti, loš pokušaj ili možda lutanje i traženje redovito prepušteno slučaju ili samovolji. Ima i pozitivnih primjera i uspješnih simbioza, ali nažalost ostaju samo kao primjeri (Korčula - Cvijetno naselje, hoteli Marko Polo).

Zaštita pejzaža u prostornom planiranju

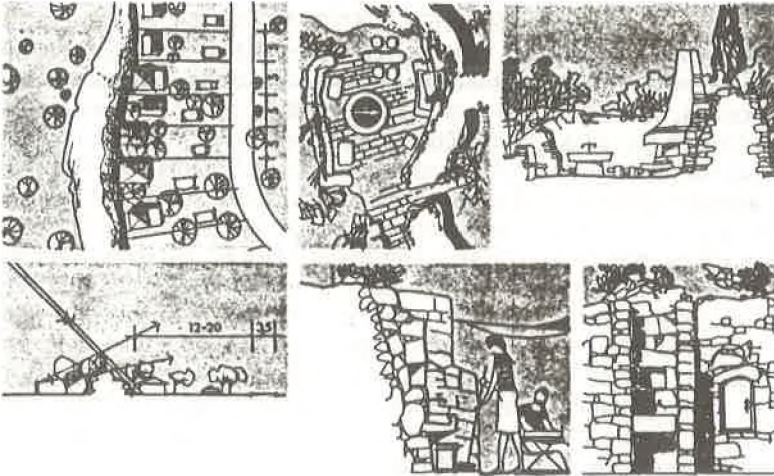
Naglim porastom interesa za primorje, njegovi neponovljivi pejzaži su ozbiljno ugroženi i praktički postupno nestaju ili se utapaju u sivilo suvremenih pejzaža. Danas sustavno uništavamo temelje na kojima se je razvijao suvremeni turizam i gospodarsko iskorištavanje primorja. Interes postoji samo za ono što je naše, autentično, izvorno, a to može biti samo pejzaž, ambijent i specifičnost mediteranskog duha i sklada.

Težnja očuvanju ali i aktivni pristup zaštititi pejzaža možda su najilustrativniji na primjeru lokaliteta Srma kod Šibenika (sl. 1.), gdje je u okviru Projekta Gornji Jadran, izrađenog u suradnji s OUN, predviđena izgradnja hotelskog naselja i autokampa.⁶ Srma je široki prostor, smješten uz sjeveroistočnu obalu Šibenskog kanala, od Vodica na sjeverozapadu do rekreativnog prostora Jadrija i Kanala sv. Ante na jugoistoku. Specifičnost i osebnost pejzaža vrlo su atraktivni elementi njegove privlačnosti i suvremenog valoriziranja. Srimom dominira sivilo i bjelina kamena protkanog degradiranom vegetacijom smrike (*Juniperus oxycedrus*), koja intenzivno zelenom bojom prostoru daje izvjesnu privlačnost i čini ga dinamičnim. Nije to sivilo krškog kamenjara u koji život teško prodire, već bjelina kamena, složenog ljudskom rukom u nepregledne nizove i šare nevjerojatnih oblika i često neviđenih dimenzija. Taj pejzaž nijemi je i opori svjedok mukotrpna čovjekova rada i nadljudskih napora da se u toku stoljeća iz škrte podloge stvori život i dade mu smisao. Iskonska borba za održanje odražena je u gomilama i nepreglednim malim parcelama na kojima je čovjek krčenjem sam stvarao zemlju i kasnije je brižno čuvao. Sve parcele su otvorene prema jugu, a relativno višim gomilama zaklonjene od hladnih sjevernih vjetrova. Južni horizont širok je i nepregledan, jer se iznad malih otoka širi prostranstvo Jadrana i dobiva dojam simbioze mora i kamena, koji u ovom kraju simboliziraju život.

U geografskoj studiji prostora⁷ predloženo je da bi pejzaž Srime u izvjesnom smislu trebalo zaštititi i sačuvati njegovu autentičnost, jer je to najbolji spomenik koji je čovjek podigao svojom upornošću u borbi za održanje. Zbog toga bi do maksimuma trebalo aktivirati i iskoristiti stare prometnice obzidane s obje strane do 2,5 m visokim suhozidinama, konzervirati gomile i njima ograđene parcele koristiti kao zasebne prostorne jedinice. Neke impozantne gomile, kao Ljubina i Čemeri, kojih ima dosta, mogu postati određene atrakcije i kurioziteti.

⁶ United Nations Development Programme - The Government of Yugoslavia, Physical Development Plan for the Upper Adriatic Region, Detailed Plan Šibenik - Srma, Shankland Cox and Associates - Urbanistički zavod Dalmacije, London-Split 1971.

⁷ A. KALOĐERA, 1976.

- a** RECEPTION
RECEPCIJA
- b** PARKING
PARKING
- c** STATIC TENTS
NAMJEŠTENI ŠATORI
- d** SITES FOR CARS AND TENTS
KAMP JEDINICE ZA AUTOMOBILISTE
- e** SITES FOR CARS AND CARAVANS
KAMP JEDINICE ZA KABAVANING
- f** COOKING AND WASHING
ZAJEDNIČKI SERVISI
- g** TOILETS
SANITARIJE

Sl. 5. Detalji interpolacije kamp jedinica unutar postojećih gomila, te način njihova korištenja (po D P Šibenik-Srma).

Fig. 5. Details of camp units interpolation among existing kerns and way of their exploitation (after Detailed Plan Šibenik - Srma, Shankland Cox).

Prijedlog geografa planeri su prihvatili (sl. 2.). U planu Šibenik-Srma⁸ jedan od principa urbanističkog projektiranja glasi: "Pažljivo korištenje glavnih prirodnih osobnosti područja-pogleda na otoke i neprekinutih linija suhozidina". Osnovni raster gomila i suhozidina praktički se nije diralo, već se unutar njega vršila interpolacija objekata ovog ogromnog hotelskog i kamp naselja.

Cjelovitost pejzaža je sačuvana, a prostor osuvremenjen i funkcionalno iskorišten (sl. 3.). "Izgleđ hotela u Srimi, naročito fasada koje gledaju na more treba da asocira na velike zidove organski izrasle iz strukture postojećih suhozida koji daju jedan individualni pečat i izvjesni kvalitet ovom neatraktivnom pejzažu" (sl. 4.).⁹ Kampovi za 1800 ljudi koncipirani su tako da grupe kamp jedinica budu omeđene izvornim suhozidom. "Gomile s postojećom vegetacijom, nadopunjene s novim listopadnim drvećem pružit će dobru zaštitu od sunca i vjetra, kao i osjećaj djelomične izoliranosti koji se nalazi često u kampovima" (sl. 5.).¹⁰

Smislom, znanjem i aktivnim pristupom zaštititi pejzaža kao odraza fizičkogeografske stvarnosti prostora, može se u prostornom planiranju često negostoljubive i sterilne prostore aktivizirati i učiniti atraktivnima. Na Srimi prostor odražava pejzaž prošlosti, satkan nitima suvremene funkcionalnosti.

Zaključak

Uloga fizičke geografije višestruko je značajna u prostornom planiranju, iako je na ovom primjeru istaknuta samo njena uloga u analizi pejzaža, analizi značenja njegovih elemenata i preporukama za njegovu aktivnu zaštitu. Teško je međutim izdvojiti fizičku geografiju iz općeg geografskog kompleksa, jer je pejzaž rezultat složenog međusobnog djelovanja prirode i čovjeka, osobito u vremenu snažnih prostornih transformacija.¹¹

Zanesen i omamljen pozitivnim tekovinama suvremenoga života, čovjek gubi osjećaj mjere i nekontrolirano narušava prirodni sklad prostora. Svojom gospodarskom akcijom, izgradnjom naselja ili tečnjom prometnog povezivanja mijenja i nagrđuje pejzaž, gubeći neke osnovne kvalitete života. "Ukročena" priroda za istog tog čovjeka postaje sumorna, teška i negostoljubiva, a turizam kao bijeg iz viskorazvijenih društava u "primitivne sredine" to najbolje potvrđuje.

Očito je da nedostatak prvenstveno duhovnih kvaliteta i pomanjkanje znalačke organizacije života i rada uvjetuju loše stanje zaštite pejzaža i okoliša u prostornom planiranju, čime su i perspektive za budućnost prilično obeshrabrujuće.

⁸ Isto kao pod 6, str. 38.

⁹ Isto kao pod 6, str. 65.

¹⁰ Isto kao pod 6, str. 71.

¹¹ D. KEČKEMET, 1977.

LITERATURA

- ALFIER, D., 1976. - Dragutin Alfier, Zaštita prirode u razvijanju turizma, *Zbornik radova Fakulteta za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku*, Dubrovnik.
- ALFIER, D., 1977. - Dragutin Alfier, Kolizija dokoličarske sredine i prirodne okoline u obalnom prostoru, *Dubrovnik*, br. 1-2-3, Dubrovnik.
- KALOGJERA, A., 1982. - Ante Kalodera, Physical Geographical Conditions for the Littoralisation of the Yugoslav Coast, *Geographica Iugoslavica*, III 1981, Ljubljana 1982.
- KALOGJERA, A., 1987. - Ante Kalodera, *Prirodnogeografske karakteristike Dalmacije*, Projekt "Znanstvene osnove dugoročnog društveno-ekonomskog razvoja Dalmacije do 2000 g.", Ekonomski institut Split, Split.
- KALOGJERA, A., 1989. - Ante Kalodera, Srma-geografska analiza prostora, *Radovi Fakulteta Prirodoslovno matematičkih znanosti i odgojnih područja u Splitu*, Split.
- KEČKEMET, D., 1977. - Duško Kečkemet, Uloga turizma u humanizaciji i dehumanizaciji ljudskog prostora, Humanističke vrijednosti turizma-Zbornik radova znanstvenog skupa, Zadar.
- ROGLIĆ, J. i N., 1967. - Josip i Nada Roglić, Litoralizacija-prekretnički i perspektivan proces, Ekonomski institut Split, Split.
- UNITED Nations Development Programme - The Government of Yugoslavia, *Physical Development Plan for the Upper Adriatic Region, Detailed Plan Šibenik - Srma*, Shankland Cox and Associates - Urbanistički zavod Dalmacije, London - Split 1971.

Ante Kalogjera: LANDSCAPE AS AN ESSENTIAL PHYSICAL-GEOGRAPHICAL ELEMENT IN AREA PLANNING

S u m m a r y

The entire appearance of a certain area i.e. its landscape is determined by the fundamental physical-geographical elements especially its relief, its waters, its vegetation, and, in case of the presence of man, by the intensity of his activity.

The landscape of our costal area is characterized by a prevalence of white and grey limestone rocks, by a shortage of red skeletal soil, by a meagre plant covering of the light green pine tree and dark green macchia together with all possible nuances of the azure of the sky and the sea in their inexhaustible combinations of variation and contrast.

The sudden growing interest paid to the costal area has seriously jeopardized its unique landscape which has been practically disappearing. The intention to preserve it and also an active approach to its protection are perhaps at their most illustrative in the area planning of the locality Srma near Šibenik.